

VÝVOJ REGIONÁLNÍHO HDP V KRAJÍCH ČR SE ZAMĚŘENÍM NA METODICKÉ ASPEKTY

M. Nováková, L. Kouba

Došlo: 14. července 2008

Abstract

NOVÁKOVÁ, M., KOUBA, L.: *The progress of the regional GDP in the regions of the Czech Republic with regard to the methodological aspects*. Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun., 2008, LVI, No. 6, pp. 77–92

The regional GDP is used in the European Union as the important indicator to the distribution of the European funds. However in the Czech Republic this indicator has had only a short history because regional GDP started to be constructed in the half of the ninetieth. The aims of the paper are to present and evaluate the progress in the process of the regionalization of the GDP in the Czech Republic, review economic productivity of the Czech regions (level NUTS 2 and NUTS 3) and finally point out the persisting weaknesses of the regionalization of the GDP in the Czech Republic. First part of the paper describes problematic beginnings of the process of the regionalization of the GDP, evaluates changes of the methodology and discusses the actual state of this affair. Second part of the paper describes the variability of GDP among the Czech regions at level NUTS 2 and NUTS 3. Alternative modifications of the indicator GDP (for example GDP, GDP per capita, rate of growth) are used in this regional analysis. Consecutively relative positions of individual regions in the Czech Republic are discussed. There are pointed out some contradictions in the Czech regional statistics in this paper. The defined drawbacks indicate possible way of the research into the future.

regional GDP, regional policy, methodology, top-down, bottom-up, NUTS

ÚVOD, CÍL A METODIKA

Pro posouzení ekonomické výkonnosti regionů se v Evropské unii používá jako základní ukazatel regionální hrubý domácí produkt. V České republice se tento ukazatel začal používat relativně nedávno, jeho počátky lze zařadit až do poloviny 90. let minulého století. Stále poměrně krátká historie regionálního HDP je protkána řadou metodických změn, neboť vypovídací schopnost zejména údajů z druhé poloviny 90. let byla velmi problematická. Přesto, podle našeho názoru, zůstává téma regionálního HDP s ohledem na jeho význam stále poněkud stranou pozornosti. A to zvláště, pokud si uvědomíme, že hodnota regionálního HDP představuje klíč pro rozdělování prostředků ze strukturálních fondů EU.

Cílem tohoto příspěvku je popsat vývoj metodiky regionálního HDP v České republice, pomocí analýzy vývoje regionálního HDP posoudit ekonomickou výkonnost jednotlivých krajů ČR a na tomto základě poukázat na případná slabá místa české regionální statistiky. Stanovenému cíli odpovídá i zvo-

lená struktura příspěvku. První část se zabývá metodickými aspekty regionálního HDP v ČR od jeho počátků v polovině 90. let, přes zásadní změny na přelomu tisíciletí až po současný stav a výzvy do budoucna. Druhá část uvádí různá alternativní vyjádření regionálního HDP v České republice s poukazem na případné rozpory v regionálních statistikách a následné úvahy nad regionálním vývojem České republiky.

Co se použitých metod týče, článek vychází z analýzy a komparace v prostoru a čase. Metoda analýzy byla použita jak v části metodiky regionálního HDP, tak i při posouzení vývoje HDP v jednotlivých krajích. Ke komparaci došlo v rámci srovnání jednotlivých metod výpočtu regionálního HDP i při porovnání ekonomické výkonnosti krajů ČR. Informace získané pomocí těchto dvou výchozích metod byly dále zpracovány pomocí metod syntézy a dedukce. Tyto metody umožnily odvodit perspektivy metodiky regionálního HDP, vymezit přetrvávající slabiny a následně definovat úkoly do budoucna. Díky nim došlo také ke zhodnocení pozice jednotlivých

krajů ČR a k následným úvahám nad regionálním vývojem České republiky.

Období pojednávané v tomto textu spadá do let 2002–2006. Pokud bychom zahrnuli údaje ze staršího období, mohlo by dojít k výraznému zkreslení při srovnávání vzhledem k výrazným metodickým změnám v průběhu předchozích let. Regionální statistická data jsou převzata převážně z údajů ČSÚ, event. z dalších dokumentů typu Strategie regionálního rozvoje apod.

METODIKA REGIONÁLNÍHO HDP

Počátky regionálního HDP¹

Statistický makroagregát hrubý domácí produkt je bezesporu nejdůležitějším indikátorem vývoje ekonomiky. V minulosti byl tento ukazatel využíván především na národní úrovni, ale s postupujícími tendencemi integračního procesu v západní Evropě a následným vstupem ČR do EU získává ukazatel na významu i na regionální úrovni.

V rámci ČR byla nejprve jako metoda výpočtu regionálního HDP zvolena metoda top-down. Metoda shora – dolů (top-down, rozvrhování, klíčování) je obecně založena na tom, že celostátní úhrny institucionálních nebo činnostních jednotek jsou rozvrhovány do regionů. „Klíčem“ pro tuto činnost je dílčí dostupný ukazatel, např. rozvržení hrubé přidané hodnoty podle mezd a platů.

V ČR byla odvětvová struktura hrubé přidané hodnoty rozvrhována do krajů a okresů podle objemu mzdových prostředků zjištěných za jednotlivá pracoviště. Použití této metody bylo akceptováno EUROSTATem roku 1997. Počátky výpočtu a zjišťování regionálního HDP tedy můžeme zařadit do druhé poloviny 90. let 20. století.

Použití metody top-down mělo výhodu v tom, že byla zajištěna číselná konzistence mezi národními a regionálními účty. Přesto byla tato metoda výrazně kritizována. Hlavní problém představovalo značné zkreslení výsledných údajů. Tato nepřesnost byla způsobena tím, že sídlem institucionálních jednotek jsou především velká města (metropolitní regiony), zatímco v jiných regionech se nacházejí jenom podřízené organizační jednotky velkých společností.

Protože metoda top-down přiřazuje k sídlům velkých podniků i ekonomický příspěvek podřízených organizačních jednotek, je HDP metropolitních regionů nadhodnocen, naopak regiony v opačném postavení musí být náležitě znevýhodněny a jejich podíl na HDP musí být nutně nižší. Výlučné použití metody top-down proto mělo v případě ČR podstatný vliv na zjištěnou vysokou hodnotu HDP v PPS² na obyvatele Prahy. Opačným extrémem je pozice Středočeského kraje, který byl podle této metodiky v polovině 90. let nejchudším regionem ČR. Dalším problémem byla výrazná neaktuálnost prezentovaných údajů – na jaře roku 2000 byl k dispozici regionální HDP teprve za rok 1996.

Vývoj metodiky regionálního HDP

Výrazným zásahem, na který musela regionální statistika reagovat, byla reforma veřejné správy, která proběhla ve funkčním období vlády Miloše Zemana v letech 1998–2002. Její stěžejní součástí bylo ustanovení vyšších územně samosprávných celků schválených ústavním zákonem již v roce 1997. Tyto tzv. nové kraje formálně vznikly k 1. lednu 2000.

Co se týče procesu regionalizace HDP, vznik VÚSC se do něj promítl hned dvojím způsobem. ČSÚ začal pochopitelně přepočítávat regionální HDP za tyto nové kraje, ale navíc také za tzv. statistické územní jednotky na úrovni NUTS 2 (Nomenclature of Territorial Units Statistics). Přestože jedním z často používaných argumentů obhájců existence regionální samosprávy byla právě potřeba kompatibility s regionální politikou EU, resp. schopnosti čerpat finanční zdroje na podporu regionů, zvolená varianta vymezující 14 krajů nakonec vedla k tomu, že nově ustavené kraje odpovídající úrovni NUTS 3 byly z pohledu EU příliš malé. Současně se vznikem oficiálních krajů tak vznikly i tzv. sdružené kraje na úrovni NUTS 2.

Vrátíme-li se k metodice regionálního HDP, sílí kritika používané metody top-down vedla k tomu, že v roce 2004 byla poprvé použita upravená metoda výpočtu regionálního HDP. Tato nová metoda je označována jako pseudo-bottom-up a je založena na kombinaci metody top-down a metody bottom-up.

1 Blíže k problematice viz např. Jílek, J., Regionální statistika v pojetí EU a postupy jejího zavádění v ČR. Statistika, 1999; Kouba, L., Makroekonomické přístupy k hodnocení krajů v ČR. Brno, 2000; Nováková, M., Kouba, L., Vývoj regionalizace HDP v České republice. Brno, 2008.

2 PPS – standard kupní síly (purchasing power standard) – srovnáváme-li hodnoty HDP mezi různými zeměmi, data založená na oficiálních směnných kurzech nedávají vždy pravdivý obraz, neboť zahrnují rozdíly v cenových hladinách jednotlivých zemí. Například HDP na osobu v EUR může být větší v Německu než v Itálii nebo v Irsku. To je však způsobeno vyšší cenovou úrovní v těchto zemích a větším množstvím zboží a služeb, které je spotřebováváno v těchto zemích. Proto, aby bylo možno provádět přesnější porovnávání úrovně HDP mezi jednotlivými zeměmi, byl zaveden index parity kupní síly (Purchasing Power Parity – PPP). Základním datovým souborem pro výpočet PPP jsou údaje o cenách srovnatelného spotřebitelského koše mezi srovnávanými zeměmi. V projektu ECP (Evropský srovnávací program) kupní síla 1 PPS odpovídala průměru kupní síly 1 EUR v zemích EU15, resp. EU25, podle toho, s kterým průměrem, zda za EU15 či za EU25, byly údaje jednotlivých zemí poměřovány. Pak například při porovnání s průměrem za EU25 platí rovnost: HDP v PPS za EU25 celkem = HDP v EUR (po přepočtu směnným kurzem z národních měn) za EU25 celkem.

Metoda bottom-up je používána u nefinančního sektoru (výrobní sféra a služby), kde je ČSÚ schopen získat dílčí informace, zejména od výrobních podniků. Změny tedy spočívají v přechodu na metodu přímé agregace jednotlivých složek hrubé přidané hodnoty za místní jednotky (samostatná pracoviště). Naopak u finančního sektoru a sektoru veřejné správy ČSÚ doposud není schopen získat podklady pro výpočet regionálního HDP metodou bottom-up, a proto se nadále používá metoda top-down.

„Současně se změnou způsobu regionalizace HDP promítl Český statistický úřad do výpočtu regionálního HDP také výsledky metodické revize v oblasti národního účetnictví – nový výpočet imputovaného nájemného u domácností bydlících ve vlastních bytech a domech a nový výpočet spotřeby fixního kapitálu za dopravní komunikace.“³

Dalším kritizovaným problémem byla časová náročnost výpočtu regionálního HDP. Tento problém se podařilo překonat v roce 2005, kdy byla úroveň regionálního HDP za rok 2004 k dispozici za nejkratší dobu celé historie zjišťování HDP, a to za deset měsíců. Zrychlení výpočtu HDP by mělo umožnit exekutivě zohlednit zjištěná data při rozpočtovém vyjednávání už pro další rok. Tím mohou být regionální disparity vyjádřené rozdíly v regionálním HDP vládou rychleji řešeny. Dále mohou dané informace sloužit jako podklad pro tvorbu programů regionálního rozvoje krajů ČR.

Současnost a výzvy do budoucna⁴

Úkolem pro budoucnost zůstává vytvořit takové podmínky, aby mohla být používána metoda bottom-up jak v nefinanční, tak i ve finanční sféře. Tato metoda je obecně považována za nejpresnější způsob výpočtu regionálního HDP.

V současné době je pro zjišťování úrovně regionálního HDP nadále využívána metoda pseudo-bottom-up. Použití této metody vedlo bezesporu ke zpřesnění hodnot regionálního HDP. Na druhou stranu použití kombinace dvou naprosto rozdílných metod je náročné na zpracování a vede rovněž k určitému zkreslení a snížení možnosti porovnat finanční a nefinanční sféru.

Výhodou samotné metody bottom-up je možnost využít příslušné zdroje na regionální úrovni a také je u ní věnována pozornost možné divergenci mezi

regionálními a národními hodnotami agregátů. Problémem však zůstává použití metody bottom-up u výrobních podniků multiregionálního charakteru, protože jednotlivá pracoviště nemusí být ze zákona účetními jednotkami a vytvořenou produkci tak často ani nelze přisoudit do jednoho místa (nedokončené produkty se mohou mezi jednotlivými závody i přemísťovat). Vytvořená hrubá přidaná hodnota v případě každé multiregionální organizace je tak alokována do regionů podle směřování důchodů z této přidané hodnoty (převážně podle regionální struktury náhrad zaměstnancům). Také u finančního sektoru a sektoru veřejné správy zatím ČSÚ není schopen získat podklady pro výpočet regionálního HDP metodou bottom-up.

REGIONÁLNÍ HDP V KRAJÍCH ČR

Vývoj regionálního HDP v ČR

V následující části tohoto článku je naším cílem využít regionální HDP jako ukazatel ekonomické výkonnosti jednotlivých krajů ČR a zhodnotit význam a vypovídací schopnost tohoto ukazatele, když je metoda pseudo-bottom-up aplikována na konkrétní oblast. Pokud porovnáme vývoj regionálního HDP v jednotlivých krajích, je jasné, že hlavní město Praha má a bude mít výsadní postavení. Jako jediný region vykazuje hodnotu HDP na obyvatele výrazně nad průměrem Evropské unie.

Tabulka č. I umožňuje srovnání podílu vytvořeného HDP na 1 obyvatele v jednotlivých regionech oproti celorepublikovému průměru. Pokud nebudeme uvažovat Prahu, která více než dvojnásobně republikový průměr přesahuje (viz příloha obr. 1), mezi regiony, jejichž výkonnost se od roku 2002 zlepšuje, je na místě vyzdvihnout Moravskoslezský kraj. Tento kraj snížil v období 2002–2006 mezeru mezi výkonem regionu a národní výkonností téměř o 9 %. Mírné zlepšení vykazuje i kraj Plzeňský a Ústecký. Naopak relativní ztrátu pozice zaznamenaly kraj Karlovarský a Středočeský. Podle ČSÚ lze rovněž říci, že „vývoj HDP v Praze ukazuje, že rychlé vzdalování Prahy se po roce 2001 zastavilo a od té doby se pohybuje mírně nad dvojnásobkem republikového průměru.“⁵

3 Po novu a rychleji v regionalizaci HDP. Oficiální portál pro podnikání a export [on-line] © 1997–2008 [cit. 2008-01-30]

4 Blíže k problematice viz např. Kahoun, J., Regionální rozdíly ekonomické výkonnosti ČR. Bulletin CES VŠEM, 2007, č. 10.

5 Analýza regionálních rozdílů v ČR v letech 1995–2004. [on-line] © Český statistický úřad, 2008 [cit. 2008-04-18]

I: Regionální HDP na 1 obyvatele v období 2002–2006, ČR = 100 (v %)

Území Region	2002	2003	2004	2005	2006
ČESKÁ REPUBLIKA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Praha	209,5	209,9	205,9	209,2	210,6
Středočeský kraj	95,4	94,3	95,1	92,1	90,4
Jihozápad	90,9	91,2	92,6	91,3	91,7
Jihočeský kraj	90,0	89,3	89,4	89,4	90,1
Plzeňský kraj	91,8	93,4	96,3	93,5	93,6
Severozápad	79,9	81,8	81,1	79,6	79,5
Karlovarský kraj	81,2	80,1	77,7	75,4	76,3
Ústecký kraj	79,4	82,4	82,3	81,1	80,7
Severovýchod	87,4	85,6	85,0	84,7	84,5
Liberecký kraj	87,5	80,9	80,3	84,1	84,7
Královéhradecký kraj	90,7	89,7	89,8	87,6	86,9
Pardubický kraj	83,8	85,0	83,9	82,2	81,7
Jihovýchod	90,4	90,7	89,5	88,9	88,8
Vysočina	86,6	85,9	85,3	84,4	84,3
Jihomoravský kraj	92,1	92,8	91,3	90,9	90,9
Střední Morava	79,7	79,2	78,9	78,1	77,4
Olomoucký kraj	77,1	76,7	78,3	75,7	74,2
Zlínský kraj	82,6	81,9	79,6	80,7	80,8
Moravskoslezsko	77,0	77,5	82,0	85,3	85,9

Zdroj: ČSÚ, Regionální účty 2006

Dále je vidět, že k regionům s nejvyšší hodnotou HDP na obyvatele patří kromě Prahy kraj Středočeský, Plzeňský, Jihočeský, Jihomoravský a Králové-

hradecký, což dokládá i pořadí krajů v jednotlivých letech v tabulce II.

II: Regionální HDP na 1 obyvatele v období 2002–2006, ČR = 100 – pořadí krajů

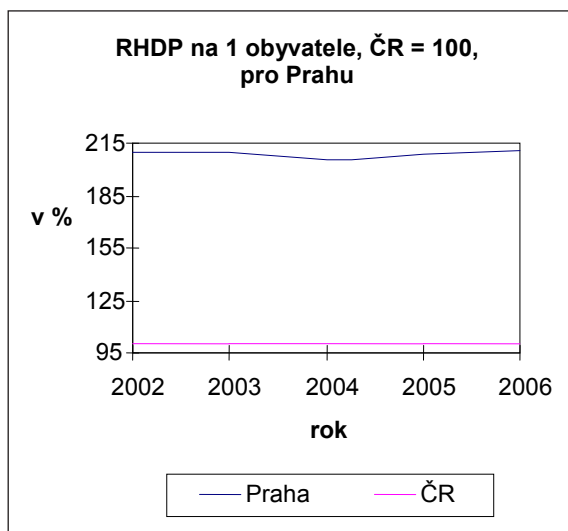
Území	2002	2003	2004	2005	2006	Střední umístění
Praha	1	1	1	1	1	1
Plzeňský kraj	4	3	2	2	2	2,6
Středočeský kraj	2	2	3	3	4	2,8
Jihomoravský kraj	3	4	4	4	3	3,6
Královéhradecký kraj	5	5	5	6	6	5,4
Jihočeský kraj	6	6	6	5	5	5,6
Vysočina	8	7	7	8	9	7,8
Pardubický kraj	9	8	8	10	10	9
Liberecký kraj	7	11	11	9	8	9,2
Moravskoslezský kraj	14	13	10	7	7	10,2
Ústecký kraj	12	9	9	11	12	10,6
Zlínský kraj	10	10	12	12	11	11
Karlovarský kraj	11	12	14	14	13	12,8
Olomoucký kraj	13	14	13	13	14	13,4

Zdroj: vlastní výpočty

Vedle z minulosti zděděné relativní vyspělosti lze podotknout, že oba po Praze nejbohatší kraje Plzeňský a Středočeský byly prvními regiony, do kterých začaly v 90. letech směřovat přímé zahraniční investice do nových výrobních závodů, a které díky své geografické poloze mohly profitovat z vyspělosti sousedních regionů (Bavorska, resp. Prahy). Nejnižších hodnot HDP na obyvatele pak dosahují kraje Karlovarský a Olomoucký.

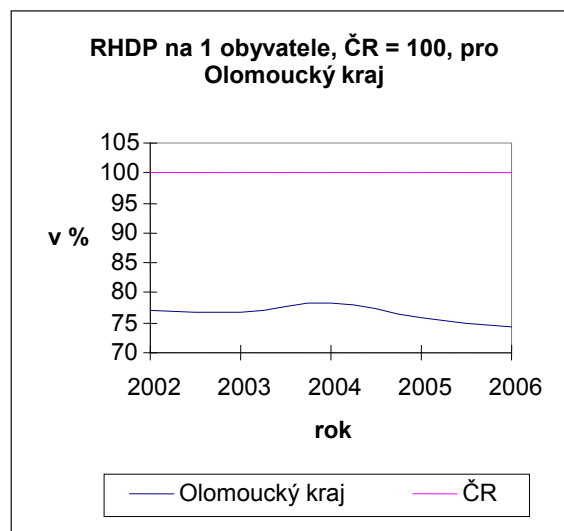
I přes existující rozdíly je zřejmé, že na úrovni sledovaných regionů úrovně NUTS 2 i NUTS 3 jsou divergentní procesy v ČR relativně velmi mírné. O tom

svědčí především hodnoty v tabulce I, kde se v roce 2006 s výjimkou Prahy všechny regiony úrovně NUTS 2 pohybují v úzkém koridoru 91,7–77,4 % republikového průměru, resp. NUTS 3 v rozpětí 93,6–74,2 %. Důkaz umírněného rozevírání nůžek mezi bohatými a chudými regiony ČR představuje i dvojice grafů (obr. 1, 2) prezentujících vývoj v krajích s nejvyšším a nejnižším HDP na obyvatele. Pozitivním jevem svědčícím o flexibilitě i účinnosti regionální politiky je také dynamika Moravskoslezského kraje, který se z poslední pozice v roce 2002 dostal v roce 2006 až na 7. pozici.

1: RHDP Praha

Zdroj: ČSÚ, Regionální účty 2006, vlastní práce

2: RHDP Olomouc

Jak již bylo řečeno v předchozím textu, řadu metodických nedostatků regionálního HDP se v průběhu první dekády jeho vykazování podařilo odstranit. Problematickým místem zůstává přepočtení na jednoho obyvatele podle místa trvalého bydliště, bez ohledu na případnou dojížděku do zaměstnání. Podle J. Kahouna je „praktickým důsledkem tohoto metodického postupu nadhodnocení HDP na obyvatele v regionech s velkými městskými centry, které jsou širší spádovou oblastí i pro sousedící regiony, a naopak podhodnocení v přiléhajících regionech se slabšími městskými centry. Z toho důvodu nelze zaměňovat ukazatel regionálního HDP na obyvatele s ukazatelem životní úrovně, ale je nutno ho chápat jen jako ukazatel ekonomického výkonu vyjadřující jistý ekonomický „potenciál“ daného územního celku.“⁶ Při hledání přesnějších informací o růstu a vývojových tendencích je rovněž vhodné místo běžných cen využít ceny stálé, neboť ty zajišťují vyloučení vlivu změn cenových hladin. Problémem ovšem je, že index spotřebitelských cen rozklíčovaný na regionální úroveň není v ČR k dispozici.

Na úrovni krajů tedy probíhá přepočtení do stálých cen při použití národních deflátorů za jednotlivá odvětví. Regionální odlišnosti deflátoru HDP jsou potom způsobeny specifickou odvětvovou strukturou regionů.⁷

Rovněž údaje v tabulce III ukazují, že dynamika krajů vyjádřená změnami regionálního HDP ve stálých cenách se na úrovni NUTS 2, alespoň podle údajů ČSÚ, výrazně neliší. Pomineme-li kraj Středočeský se statutem, ostatní regiony úrovně NUTS 2 vykazují průměrná tempa růstu v koridoru 4,1–4,9 %, tedy velmi těsně kolem průměrné hodnoty 4,6 %. Pochopitelně o něco větší rozptýlení existuje v případě hodnot za regiony úrovně NUTS 3; na základě údajů v tabulce III lze kraje rozdělit do tří skupin:

Regiony, jejichž tempo růstu je větší než tempo ČR – Středočeský, Plzeňský, Liberecký, Moravskoslezský, Zlínský a Jihočeský kraj. Plzeňský kraj vykazuje stabilně jedno z nejvyšších temp růstu z celé ČR; spolu s krajem Jihočeským tvoří region Jihozápad, který je dlouhodobě považován za jeden

6 Kahoun, J., Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice. Working Paper CES VŠEM, 2007, s. 9

7 Kahoun, J., Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice. Working Paper CES VŠEM, 2007, s. 6

III: Vývoj regionálního HDP stálé ceny v období 2002–2006, rok 1995 = 100 (v %)

Území Region	2002	2003	2004	2005	2006	Průměrné tempo růstu 2002–2006
ČESKÁ REPUBLIKA	112,4	116,4	121,7	129,4	137,6	4,6
Praha	129,0	134,0	139,0	149,2	157,2	4,2
Středočeský kraj	130,8	134,9	143,5	151,8	162,8	5,8
Jihozápad	108,9	113,3	121,2	127,7	136,7	4,9
<i>Jihočeský kraj</i>	109,6	112,8	118,7	127,0	136,1	4,9
<i>Plzeňský kraj</i>	108,2	113,9	123,9	128,3	137,3	5,0
Severozápad	94,8	100,3	101,7	106,3	113,4	4,2
<i>Karlovarský kraj</i>	96,8	98,8	99,6	101,5	108,2	3,2
<i>Ústecký kraj</i>	94,1	100,8	102,5	108,1	115,3	4,6
Severovýchod	109,1	110,8	116,0	124,2	133,2	4,5
<i>Liberecký kraj</i>	109,9	105,2	110,8	124,9	136,9	5,2
<i>Královéhradecký kraj</i>	110,7	113,3	119,1	124,9	132,6	3,8
<i>Pardubický kraj</i>	106,6	112,6	116,9	122,9	130,8	4,7
Jihovýchod	110,3	114,7	118,6	125,5	132,8	4,1
<i>Vysočina</i>	118,5	121,9	126,3	134,7	144,4	4,5
<i>Jihomoravský kraj</i>	107,1	111,9	115,6	121,9	128,3	3,9
Střední Morava	105,2	108,4	114,2	120,2	127,4	4,4
<i>Olomoucký kraj</i>	106,5	109,8	118,0	120,8	125,9	3,8
<i>Zlínský kraj</i>	103,9	107,0	110,5	119,7	128,9	5,0
Moravskoslezsko	99,2	103,2	108,1	117,3	125,3	4,9

Zdroj: ČSÚ, Regionální účty 2006, vlastní výpočty

z nejvýkonnějších a nejdynamičtějších regionů ČR a i do budoucna lze očekávat jeho vysokou konkurenceschopnost. Dalším krajem s vysokým tempem růstu je kraj Moravskoslezský, který prochází v posledních letech rozsáhlou a úspěšnou ekonomickou a sociální restrukturalizací a i přes stále v republikovém kontextu vysokou nezaměstnanost jeho výkonnost roste nadprůměrným tempem, což lze také pozorovat v příloze na obrázku č. 2. U popisovaných krajů lze hovořit o relativní kompatibilitě se statistikami prezentovanými v tabulce I.

Regiony, jejichž tempo růstu je srovnatelné s tempem ČR – Vysočina, Ústecký a Pardubický kraj. Pardubický kraj má už od roku 1996 relativně srovnatelnou dynamiku vývoje HDP jako ČR. Ústecký kraj si v posledních letech v rámci tempa růstu polepšil.

Regiony, jejichž tempo růstu je menší než tempo ČR – Praha, Karlovarský, Královéhradecký, Jihomoravský a Olomoucký kraj. Praha byla dříve zařazována do první skupiny, její tempo růstu tedy převyšovalo celorepublikový průměr, v posledních letech si drží zhruba stejné nebo nižší tempo růstu. Kraj Karlovarský a Olomoucký vykazují nízkou dynamiku dlouhodobě. V těchto krajích dochází k restrukturalizaci, která ještě nebyla dokončena. Královéhradecký a Jihomoravský kraj patří překvapivě také

do třetí kategorie, i když jsou považovány za kraje, jejichž HDP dosahuje vysokých hodnot.

Přestože v případě některých krajů, a nejvíce zřejmé je to právě u výše popisovaných v první skupině, jsou statistiky prezentované v tabulkách I a III ve shodě, v ostatních případech je kompatibilita údajů částečně (např. Jihomoravský kraj) či velmi problematická (např. Zlínský kraj). Extrémním případem, na němž je problém jasně patrný, je Středočeský kraj. Z tabulky I vyplývá, že Středočeský kraj ve sledovaném období trvale ztrácel svou relativní pozici, a to dokonce nejvýrazněji ze všech krajů – z 95,4 % v roce 2002 na 90,4 % v roce 2006. Naopak v tabulce III je ve stejném období krajem nejrychleji rostoucím (průměrné tempo růstu 5,8 %), a to dokonce se zřetelným odstupem od krajů na dalších místech. Vzhledem k tomu, že údaje v tabulce III uvádí ČSÚ v absolutních číslech, uvedené rozpory nejsou bez dalších propočtů na první pohled zřejmé. Protože hypotetické vysvětlení, že ve Středočeském kraji je výrazně nižší cenová hladina ve srovnání se všemi ostatními kraji, je v daném kontextu irelevantní, vznášejí vyzývavé skutečnosti další otázník ohledně současné kvality regionálních statistik.

Závěrem uvedme další z možných ukazatelů – podíl regionu na celkovém HDP České republiky,

tedy v podstatě ukazatel „ekonomické síly“ regionu. Ten je kromě růstu produktivity práce, produktivity ostatních výrobních faktorů, růstu zaměstnanosti a dojíždky do zaměstnání ovlivněn i vnitrostátní migrací, přičemž často tyto faktory působí současně a mohou tak mít velkou váhu na celkovém přírůstku HDP.⁸

Z tabulky IV vyplývá, že po Praze s téměř čtvrtinovým podílem na HDP ČR jsou nejsilnějšími regiony úrovně NUTS 3 lidnaté kraje Moravskoslezský, Středočeský a Jihomoravský, vesměs s podílem na HDP mírně přesahujícím 10 %. Rovněž tato metodika potvrzuje vzepětí Moravskoslezského kraje.

IV: Regionální struktura HDP v období 2002–2006, ČR = 100 (v %)

Území Region	2002	2003	2004	2005	2006
ČESKÁ REPUBLIKA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Praha	23,8	23,9	23,5	24,0	24,3
Středočeský kraj	10,5	10,5	10,6	10,4	10,3
Jihozápad	10,5	10,5	10,7	10,5	10,6
Jihočeský kraj	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5
Plzeňský kraj	4,9	5,0	5,2	5,0	5,0
Severozápad	8,8	9,0	8,9	8,8	8,7
Karlovarský kraj	2,4	2,4	2,3	2,2	2,3
Ústecký kraj	6,4	6,6	6,6	6,5	6,5
Severovýchod	12,7	12,4	12,3	12,3	12,2
Liberecký kraj	3,7	3,4	3,4	3,5	3,5
Královéhradecký kraj	4,9	4,8	4,8	4,7	4,6
Pardubický kraj	4,2	4,2	4,2	4,1	4,0
Jihovýchod	14,5	14,6	14,4	14,3	14,2
Vysočina	4,3	4,3	4,3	4,2	4,2
Jihomoravský kraj	10,2	10,3	10,1	10,0	10,0
Střední Morava	9,7	9,6	9,5	9,4	9,3
Olomoucký kraj	4,9	4,8	4,9	4,7	4,6
Zlínský kraj	4,8	4,8	4,6	4,7	4,6
Moravskoslezsko	9,5	9,6	10,1	10,4	10,5

Zdroj: ČSÚ, Regionální účty 2006

Hlavní determinanty vývoje v jednotlivých krajích

V předchozí subkapitole byly kvantifikovány základní trendy regionálního HDP v ČR. Nyní se podívejme podrobněji na hlavní determinanty odlišného vývoje v jednotlivých krajích.

Praha má mezi regiony České republiky mimořádné postavení. Jako jediná ze všech krajů přesahuje v rámci hodnoty regionálního HDP na jednoho obyvatele průměr České republiky a to o více než dvojnásobek (v roce 2006 dosahovala Praha hodnoty

210,6% průměru ČR). Naopak žádný z ostatních krajů ČR nedosahuje ani průměru České republiky. „Výjimečnost Prahy potvrzuje i fakt, že je 12. nejbohatším regionem EU na úrovni 157 % průměru EU v ukazateli HDP na obyvatele podle parity kupní síly.“⁹

Mohli bychom si tedy položit otázku, čím je Praha tak výjimečná, že dosahuje tak vysokých hodnot? Významné postavení Prahy je do značné míry dáno historicky, neboť dlouhodobě představuje kulturní, ekonomické a společenské centrum země. Proto je zde vysoká úroveň vzdělání a koncentrace vědy a vý-

8 Kahoun, J., Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice. Working Paper CES VŠEM, 2007, s. 10

9 Kahoun, J., Regionální konkurenceschopnost. Bulletin CES VŠEM, 2007, č. 18, s. 8

zkumu. S vysokou úrovní vzdělanosti souvisí i výše mezd, která je v průměru opět nejvyšší v zemi. Vysoké důchody pak samozřejmě pozitivně ovlivňují koupěschopnou poptávku. Praha má také tradici sídla vlád, která se promítá ve vysoké zaměstnanosti ve veřejné správě a vysoké míře přidané hodnoty tvořené veřejným sektorem. Dalším specifikem Prahy je výrazné a dlouhodobé zaměření na terciární sektor (sektor služeb), který tvoří převážnou část vytvořené hrubé přidané hodnoty. V neposlední řadě jsou výhodou Prahy vysoké investice do infrastruktury a významné příjmy z cestovního ruchu. Pozice metropole, vysoká úroveň vzdělanosti, sídlo většiny státních institucí a kvalitní infrastruktura – to vše jsou faktory, které mají vliv na příliv zahraničních investic, resp. proč převážná část firem působících v ČR má své sídlo v Praze.

Naopak znatelně horší je pozice Prahy v oblasti dynamiky vývoje. Podle Kahouna je „*příčinou výrazný nárůst průmyslové produkce, která je koncentrována hlavně v ostatních regionech. Efekty vstupu do EU a investičních pobídek, které stojí za současným růstem české ekonomiky, nemohou být v Praze v takové míře využity (což bude pokračovat i do budoucna a přidávat se bude také vliv absence prostředků ze strukturálních fondů EU)*“.¹⁰ Na druhou stranu je patrný trend přeorientovat pobídkový systém výhradně na obory s vysokou přidanou hodnotou, což by mělo být pro Prahu spíše výhodou.

Středočeský kraj má specifickou pozici v tom, že byl vždy vzhledem ke své geografické poloze silně ovlivňován Prahou. V nedávné minulosti byl Středočeský kraj spíše v jejím stínu. Velká část obyvatel dojížděla do hlavního města za prací, firmy upřednostňovaly Prahu před Středočeským krajem v souvislosti s místem svého podnikání. V posledních letech se ale postavení Středočeského kraje mění. Vzhledem k rozvoji Prahy dochází i k územní expanzi, která zasahuje právě do Středočeského kraje. Určité oblasti kraje jsou tedy považovány spíše za její okrajovou část. Na tyto oblasti se zaměřují nejen nové firmy, ale i obyvatelstvo, které vyhledává vhodné lokality pro řešení bytové otázky. „*Region má tedy několik silných růstových center či celých okresů, a to jak stávajících, např. Mladá Boleslav, Praha-východ, Praha-západ, tak i potenciálních – Kolín, Kladno, Beroun. Na území regionu soudržnosti zároveň dochází k rozvoji služeb a průmyslové produkce přímo související s Prahou. Jedná se např. o výstavbu logistických center, obchodních center či výzkumných pracovišť.*“¹¹ Důsledkem tohoto pozitivního hospodářského vývoje dosáhl Středočeský kraj v posledních pěti letech nejvyšší dynamiky růstu regionálního HDP (alespoň podle údajů prezentovaných v tabulce III).

Jihočeský kraj se vyznačuje relativně velkým podílem zemědělské výroby na jedné straně a nižším

podílem průmyslové výroby na straně druhé. Vzhledem k zachovalému životnímu prostředí je zde rozvinuta oblast cestovního ruchu, kterému také napomáhá blízkost hranic s Německem a Rakouskem. Sousedství s těmito státy podporuje i možnost přílivu přímých zahraničních investic. Na druhou stranu kraj omezuje nedostačující dopravní infrastruktura. „*Jihočeský kraj zaznamenal vedle Prahy, Středočeského a Hradeckého kraje nejúspěšnější vývoj v letech 1995–1999 kvůli menšímu podílu průmyslu na HPH a investicím směřujícím do výstavby jaderné elektrárny Temelín.*“¹² Za roky 2002–2006 je průměrné tempo růstu Jihočeského kraje nadále vyšší než celorepublikový průměr.

Plzeňský kraj rovněž těží ze sousedství s Německem, které mu přináší příliv zahraničních investic. Oproti Jihočeskému kraji je však větší měrou zaměřen na průmyslovou výrobu. Plzeň jako krajské město tvoří významnou spádovou oblast s vysokou ekonomickou výkonností a také zajišťuje vysokou úroveň vzdělanosti obyvatelstva. Tento kraj tvoří spolu s Jihočeským krajem region Jihozápad (úroveň NUTS 2), který je dlouhodobě považován za jeden z nejvýkonnějších regionů ČR. V posledních letech vykazuje Plzeňský kraj po Praze druhé nejlepší postavení v rámci ukazatele regionálního HDP na 1 obyvatele a jedno z nejvyšších temp růstu z celé ČR.

Karlovarský kraj má ze všech krajů nejhorší postavení v rámci ekonomické výkonnosti. Příčinou je upadající průmyslová výroba v rámci tradičních odvětví výroby skla, keramiky a výroby kovodělných výrobků. Naopak významnou oblastí pro rozvoj kraje je cestovní ruch související zejména s lázeňstvím. Karlovarský kraj tedy setrvává spíše v odvětvích, která jsou pro něj tradiční, ale ne všechna jsou konkurenceschopná, a zatím nenašel zahraniční investory nebo oblast podnikání, na kterou by se mohl nově zaměřit. Ani sousedství tohoto kraje s Německem nepomohlo ke zvýšení přílivu přímých zahraničních investic. Za roky 2002–2006 vykázal kraj nejnižší průměrné tempo růstu HDP. „*HDP se zde v roce 2005 nacházel jen 3 % nad úrovní roku 1995.*“¹³

Ústecký kraj je průmyslově zaměřeným regionem. Před rokem 1989 převažoval v kraji těžební průmysl, u něhož došlo v transformačním období k výraznému útlumu. V současnosti je vůdčím odvětvím výroba elektřiny, plynu a tepla a dále chemický průmysl. Tato odvětví pomáhají zlepšovat ekonomickou pozici Ústeckého kraje. Problémem je ale přetrvávající vysoká nezaměstnanost. Tempo růstu za roky 2002–2006 je stejné jako průměr za celou ČR, kraj dosahuje dobrých hodnot v rámci regionální struktury HDP.

Liberecký kraj má také převážně průmyslový charakter. I zde došlo k úpadku tradičních odvětví,

10 Kahoun, J., Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice. Working Paper CES VŠEM, 2007, s. 26

11 Regionální disparity, soudržnost a urbánní problematika. Neziskové organizace a regionální rozvoj [on-line] [cit. 2008-04-18]

12 Kahoun, J., Regionální rozdíly ekonomické výkonnosti ČR. Bulletin CES VŠEM, 2007, č. 10, s. 7

13 Kahoun, J., Regionální rozdíly ekonomické výkonnosti ČR. Bulletin CES VŠEM, 2007, č. 10, s. 8

ke kterým patřil textilní průmysl, výroba skla a keramiky. Kraj se snažil strukturální problémy řešit například cílením na příliv přímých zahraničních investic, resp. rozvoj nových průmyslových odvětví (elektrotechnický a automobilový průmysl). Důsledkem toho region, který dříve patřil k podprůměrným, dosahuje v současnosti vysoké dynamiky růstu, tzn. patří k regionům, jejichž tempo růstu je vyšší než průměrné tempo ČR (průměrné tempo růstu za období 2002–2006 bylo u Libereckého kraje druhé nejvyšší).

Královéhradecký kraj je zaměřený jak na zemědělství, tak na průmysl. V oblasti průmyslu dochází v posledních letech zejména k rozvoji průmyslu automobilového. Pozitivní vliv na ekonomickou výkonnost regionu má také rozvoj cestovního ruchu. Královéhradecký kraj je zařazován do krajů s vyšší hodnotou regionálního HDP, ale v posledních letech ztrácí na dynamice růstu. Měl by se proto více zaměřit na podporu přílivu přímých zahraničních investic.

Pardubický kraj se vyznačuje vysokým podílem obyvatel žijících na venkově, proto lze říci, že se jedná o kraj v rámci ČR relativně výrazně zaměřený na zemědělství. I v tomto kraji došlo k restrukturalizaci průmyslu a k poklesu tradičních odvětví. V současnosti je nejvýznamnějším odvětvím průmyslu v Pardubickém kraji výroba strojů a přístrojů a chemický průmysl. Nevýhodou kraje je horší dopravní infrastruktura a existence odlehlých venkovských oblastí (např. Svitavsko). Pardubický kraj má už od roku 1996 relativně srovnatelnou dynamiku vývoje HDP jako ČR, v rámci velikosti HDP patří spíše ke krajům podprůměrným.

Kraj Vysočina má také výrazný zemědělský charakter s odlehlými venkovskými oblastmi. Na druhou stranu jsou zde i oblasti, kde dochází k rozvoji průmyslových zón a také cestovního ruchu, například Jihlava a oblasti v okolí dálnice D1. Také v tomto regionu došlo k útlumu tradičních odvětví (oděvní a obuvnický průmysl) a k rozvoji nových odvětví (automobilový průmysl). Vysočina je v současnosti krajem s vyšší hodnotou HDP ve stálých cenách než je průměr ČR, tempo růstu HDP je průměrné úrovni.

Jihomoravský kraj má převážně průmyslový charakter. Jeho pozice je dána významem Brna jako druhého největšího města a sídla řady firem, vysokých škol či orgánů státní správy (především soudních a kontrolních institucí). V rámci regionu lze rozlišit vysoce rozvinuté oblasti (brněnská aglomerace), které jsou orientovány na průmysl a služby, a oblasti zaostalé (Znojemsko, Hodonínsko), ve kterých převažuje orientace na zemědělství. Tempo růstu HDP za rok 2002–2006 je nižší než celorepublikový průměr. Přesto však patří Jihomoravský kraj k regionům, jejichž HDP dosahuje vysokých hodnot.

Olomoucký kraj se rovněž vyznačuje kontrastem mezi poměrně rozvinutou oblastí krajského města a zaostalými odlehlými oblastmi, ve kterých převažuje zemědělství (zejména Jesenícko). V rámci restrukturalizace, při které došlo k poklesu počtu pracovníků v zemědělství, se kraj snažil zaměřit na odvětví zpracovatelského průmyslu, a to zejména elektrotechnického. „*Nejvyšší růst HDP v Olomouckém kraji o 7,1 % byl zaznamenán v roce 2004, kdy ještě působil náběh výroby televizorů koncernu Philips v Hranicích na Moravě. Úpadek této společnosti od roku 2005 má podle nejnovějších údajů i negativní dopad na vývoj HDP v kraji.*“¹⁴ Celkově patří Olomoucký kraj spolu s krajem Karlovarským k regionům s nejnižším HDP v ČR, kraj také dlouhodobě vykazuje nízkou dynamiku.

Zlínský kraj má i přes svoji geografickou odlehlost slavnou průmyslovou tradici, především díky firmě Baťa. Negativem kraje je nedostatečná úroveň dopravní infrastruktury, nízký příliv přímých zahraničních investic a strukturální potíže způsobené restrukturalizací. Došlo zde k útlumu tradičních odvětví oděvního a obuvnického průmyslu, což vyvolalo vysokou nezaměstnanost. „*V roce 2005 zaznamenal Zlínský kraj nárůst HDP ve stálých cenách o 8,2 %, což bylo způsobeno růstem průmyslové výroby ve většině odvětví, největší vahou působí odvětví výroby pryže a plastů (Barum Otrokovice).*“¹⁵ Kraj patří k regionům s nízkou hodnotou HDP na obyvatele, ale i přes přetrvávající problémy s nezaměstnaností jeho výkonnost v posledních letech roste nadprůměrným tempem.

Moravskoslezský kraj patří mezi tradiční průmyslové oblasti. V posledních letech řešil tento region zejména problémy vyvolané útlumem tradičních odvětví – těžby uhlí, hutnictví, těžkého strojírenství. Dalším problémem bylo znečištěné životní prostředí v bývalých těžebních oblastech. V současnosti kraj využívá přílivu přímých zahraničních investic, zlepšující se dopravní infrastruktury a v rámci průmyslu se zaměřuje nejvíce na odvětví výroby kovů a kovových výrobků (výroba oceli). Průměrné tempo růstu HDP ve stálých cenách za rok 2002–2006 bylo vyšší než tempo ČR. Tento kraj snížil v období 2002–2006 mezeru mezi výkonem regionu a celonárodním průměrem téměř o 9 %. V rámci HDP na obyvatele dosáhlo Moravskoslezsko dokonce nejvýraznějšího zlepšení, kdy se kraj dostal ze 14. pozice v roce 2002 až na 7. pozici v roce 2006.

Perspektivy do budoucna

České hospodářství prošlo od začátku transformace rozsáhlými strukturálními změnami. Došlo ke snížení podílu zemědělství na tvorbě HDP na 3,4 % a průmyslu na 31,8 %, a to ve prospěch podílu sektoru služeb – na 49,7 %. Obdobný proces proběhl bez výjimky i na úrovni regionů soudržnosti, avšak s rozdílnou intenzitou. Za posledních

14 Kahoun, J., Regionální rozdíly ekonomické výkonnosti ČR. Bulletin CES VŠEM, 2007, č. 10, s. 8

15 Kahoun, J., Regionální rozdíly ekonomické výkonnosti ČR. Bulletin CES VŠEM, 2007, č. 10, s. 8

deset let došlo k výraznému poklesu váhy průmyslu na celkové ekonomické aktivitě a současně k výraznému nárůstu váhy služeb, resp. terciárního sektoru na celkové ekonomické aktivitě.¹⁶ Přesto je třeba dodat, že Česká republika zůstává v Evropském kontextu „průmyslovou velmocí“ s relativně nízkým podílem sektoru služeb jak na zaměstnanosti, tak na HDP. Tato situace je do značné míry vedlejším důsledkem politiky investičních pobídek silně orientovaných na rozvoj sekundárního sektoru, která byla realizována především v období levicových vlád v letech 1998–2006.

S rozvojem nových odvětví průmyslu a služeb souvisí i růst konkurenceschopnosti. Dříve mohly regiony čerpat konkurenční výhodu především díky nižším výrobním nákladům. Protože se ale Česká republika a tím i její kraje přibližují průměrné úrovni Evropské unie, oslabuje váha této konkurenční výhody – zvyšují se náklady na pracovní sílu a posiluje česká koruna. Podniky by se proto měly zaměřit na jiné faktory zvyšující konkurenceschopnost. Jednou z možností je zaměřit se na výrobu kvalitních, vysoce specializovaných výrobků, které vyžadují velké investice do vědy a výzkumu (např. nanotechnologie) a jiných výrob vyžadujících kvalifikovanou pracovní sílu a přinášejících vysokou přidanou hodnotu. Pokud by se firmy nezaměřily na rozvíjení svých konkurenčních výhod, mohly by mít některé kraje v budoucnu strukturální problémy z důvodu ztráty konkurenceschopnosti. Dalším možným problémem je výrazné zaměření krajů na určité odvětví průmyslu. V ČR došlo zejména k velkému rozvoji automobilového průmyslu, který sice na jedné straně pozitivně ovlivňuje výkonnost jednotlivých regionů, na straně druhé závislost regionu na jednom dílčím odvětví vytváří hrozbu, že v případě nepříznivé situace na trhu automobilů bude ohrožena výkonnost a zaměstnanost v celém regionu. Totéž se týká i kovodělného průmyslu, např. v Moravskoslezském kraji, nebo elektrotechnického průmyslu.¹⁷

Lze také předpokládat, že pokračující strukturální změny zvláště v sekundárním sektoru, projevu-jící se dalším uvolňováním pracovních sil, povedou k dalším tlakům na zaměstnanost v terciárním sektoru¹⁸, který je v ČR ve srovnání s vyspělými zeměmi stále výrazně podhodnocen. Řešení zaměstnanosti uvolňovaných pracovníků proto vyvolává potřebu tvorby nových pracovních míst, mj. v malém a středním podnikání. Samostatnou kapitolou je otázka vytváření pracovních míst, resp. oborů s vyšší přidanou hodnotou.

Přibližování ekonomické úrovně ČR průměru EU má také další význam. Hodnota regionálního HDP

na 1 obyvatele v PPS slouží i pro určení způsobilosti pro čerpání dotací poskytovaných prostřednictvím politiky soudržnosti EU. Hranicí pro získání prostředků z těchto fondů je hodnota 75 % průměru zemí EU. Pokud regiony tuto hranici překročí, nemají již nárok na rozdělování finančních zdrojů ze strukturálních fondů.

Pro aktuální období 2007–2013 splňují podmínku pro zařazení do cíle Konvergence (hlavní cíl politiky soudržnosti v příštím programovacím období s největším objemem alokovaných zdrojů) s výjimkou Prahy všechny ostatní regiony soudržnosti.¹⁹ Další český region NUTS II mimo Prahu, který by mohl dosáhnout 75 % úrovně EU již v roce 2008, je region Jihozápad. V roce 2013 by mohly zůstat těsně pod hranicí 75 % oblasti Severozápad a Severovýchod a výrazněji již jen Střední Morava. Tyto regiony by současně byly jako jediné pod zmíněnou hranicí i v průměru v letech 2008–2010, což je období, které může být rozhodující pro stanovení nároků na čerpání strukturálních podpor po roce 2013. Z důvodu nastavení současného rozpočtového rámce platného po celé sedmileté období je však velmi pravděpodobné, že všechny české regiony mimo Prahu budou moci čerpat prostředky až do roku 2013, později již budou možnosti čerpání přinejmenším omezené.²⁰ Jak je vidět z porovnání ekonomické úrovně českých regionů s ostatními regiony EU, centrem zájmu i do budoucna zůstane Praha, Středočeský kraj, region Jihozápad (Plzeňský a Jihočeský kraj), dále region Jihovýchod (Jihomoravský kraj a Vysočina) a Moravskoslezsko. U těchto regionů se očekává další ekonomický růst a příliv přímých zahraničních investic. Hlavní město Praha bude zřejmě pociťovat ztrátu prostředků z fondů EU, na které již nebude mít nárok. Vzhledem ke svému výsadnímu postavení jak v České republice, tak i v rámci celé Unie, by se však Praha s tímto problémem měla vyrovnat. Ostatní regiony by se měly do roku 2013 zaměřit na co nejlepší využití možnosti čerpat prostředky z fondů EU, investovat do vědy a výzkumu, zaměřovat se na výrobu s vysokou přidanou hodnotou, služby a diverzifikovat ekonomickou základnu.

U regionů Severozápad, Severovýchod a Střední Morava se očekává méně příznivý vývoj. Do těchto regionů spadá např. Karlovarský a Olomoucký kraj, které patří k nejzaostalejším krajům a jejich dynamika růstu je dlouhodobě podprůměrná. I tyto regiony by se měly zaměřit na maximální využití prostředků ze strukturálních fondů EU, rozvoj terciárního sektoru, zlepšování dopravní infrastruktury, podporu přímých zahraničních investic nebo využití příhraniční spolupráce. Také by se měly ve zvý-

16 Struktura regionálních ekonomik a trh práce. Oficiální portál pro podnikání a export [on-line] © 1997–2008 [cit. 2008-04-18]

17 Blíže k problematice viz např. Kadeřábková a kol., Výzvy pro Českou republiku. Bulletin CES VŠEM, 2007.

18 Regionální disparity, soudržnost a urbánní problematika. Neziskové organizace a regionální rozvoj [on-line] [cit. 2008-04-18]

19 Strategie regionálního rozvoje ČR pro období let 2007–2013, Hlavní faktory regionálního rozvoje ČR – Ekonomika regionů. Ministerstvo pro místní rozvoj, s. 33 [on-line] [cit. 2008-04-18]

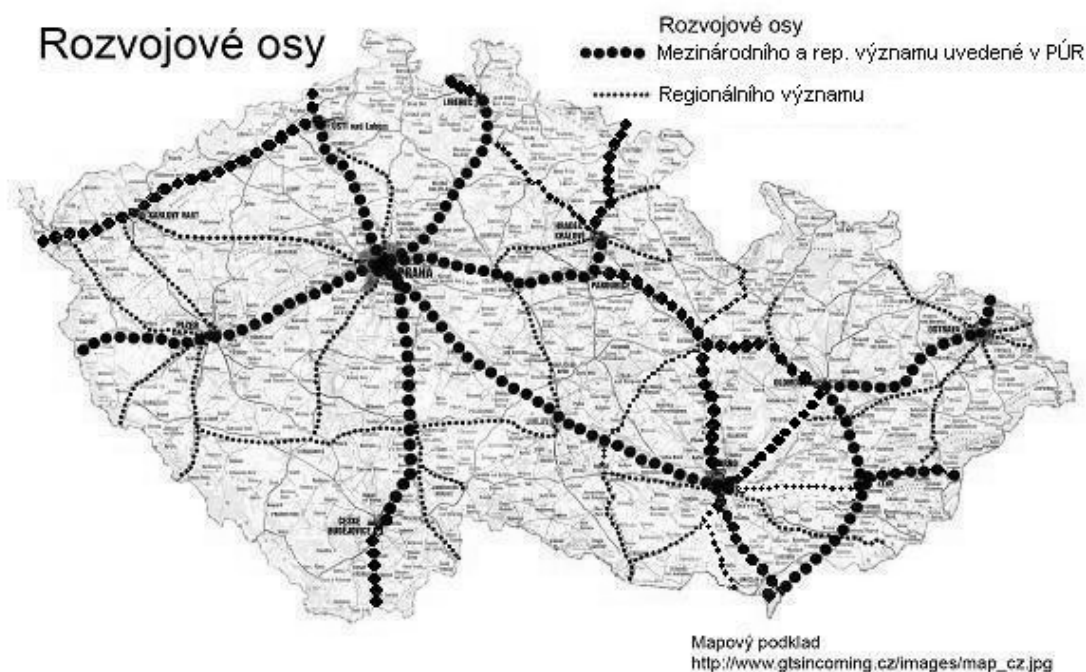
20 Kahoun, J., Regionální ekonomická výkonnost. Bulletin CES VŠEM, 2008, č. 5, s. 1-2

šené míře věnovat odlehlým venkovským oblastem a oblastem postiženým vysokou nezaměstnaností.

V souvislosti s budoucím rozvojem regionů v České republice lze hovořit o profilaci tří hlavních rozvojových os²¹: Praha – Plzeň – (Regensburg – Mnichov), Praha – severozápadní Čechy a Ostrava – jižní Morava. Do budoucna bude sílit rovněž lokalizační působení dálnice D1 (zejména úsek Praha – Brno, až poté Olomouc a Ostrava) a lze tak očekávat zvýrazňování této českomoravské rozvojové osy. Tyto rozvojové osy se stanou hlavními prostory s prohlubující se urbanizací a patrně i s vyšší hospodářskou dynamikou. Regionální rozvoj v ČR bude výrazně determinován realizací rozsáhlých investičních projektů do infrastruktury. Výsledkem bude posílení pozic těch regionů (zejména urbánních re-

gionů), územních zón a rozvojových os, kterými budou nové infrastrukturní linie procházet. Naopak území, která se ocitnou stranou těchto linií, budou mít méně příznivé předpoklady pro dynamický rozvoj, za předpokladu, že nebudou disponovat jiným rozhodujícím rozvojovým faktorem.

Podle Strategie regionálního rozvoje ČR lze hovořit dokonce o 12 rozvojových oblastech (viz obr. 3): „Dokument „Politika územního rozvoje České republiky“ ve smyslu nového zákona o územním plánování vymezuje dokonce 12 hlavních rozvojových oblastí ČR s výrazným soustředěním aktivit mezinárodního nebo republikového významu: Praha, Ostrava, Brno, Hradec Králové – Pardubice, Plzeň, Ústí nad Labem, Liberec, Olomouc, Zlín, České Budějovice, Jihlava a Karlovy Vary.“²²

3: Rozvojové osy

ZÁVĚR

Počátky regionalizace HDP v České republice sahají do druhé poloviny 90. let minulého století. Vzhledem k velmi problematické metodice (metoda top-down, institucionální jednotky) jsou však tehdejší údaje zcela nevěrohodné. V porovnání s tímto stavem lze konstatovat určitý kvalitativní posun v procesech regionalizace HDP, ke kterému došlo v důsledku četných metodických změn. Metoda top-

down byla nahrazena metodou pseudo-bottom-up, podařilo se zlepšit aktuálnost prezentovaných dat. Metodické změny přispěly k odstranění největších excesů, které zásadním způsobem snižovaly vypovídací schopnost regionálního HDP (Středočeský kraj jako nejchudší region ČR atd.).

V souvislosti se stále poměrně malými rozdíly ve výši regionálního HDP na úrovni regionů NUTS 2 i NUTS 3 vyvstává otázka, nakolik lze vůbec HDP

21 Regionální disparity, soudržnost a urbánní problematika. Neziskové organizace a regionální rozvoj [on-line] [cit. 2008-04-18]

22 Strategie regionálního rozvoje ČR pro období let 2007–2013, Regionální struktura ČR a politika diversifikace. Ministerstvo pro místní rozvoj, s. 70. [on-line] [cit. 2008-04-18]

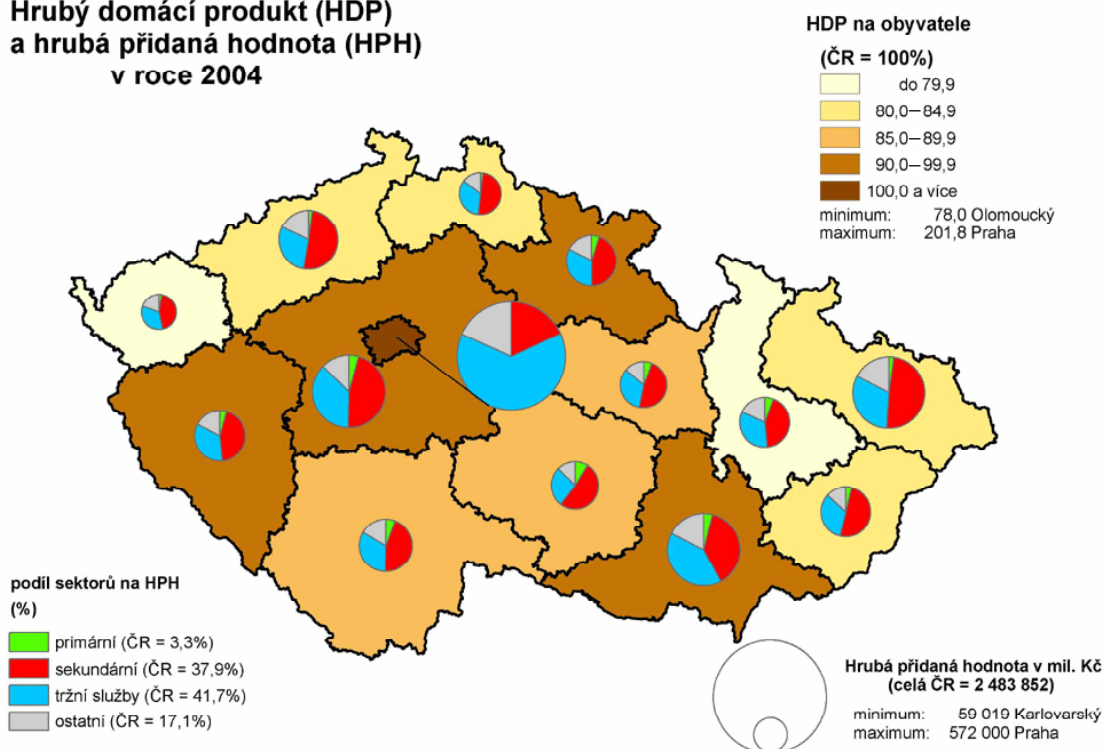
na regionální úrovni efektivně využít pro postižení reálně existujících disparit. Alternativní skupiny ukazatelů přitom divergenci na regionální úrovni v České republice potvrzují, viz nejčastěji používané ukazatele z oblasti trhu práce.²³

Přes pochybnosti o možnostech využití HDP na regionální úrovni nezbyvá než připomenout, že právě regionální HDP plní v rámci regionální po-

litiky Evropské unie roli klíčového kritéria pro rozdělování finančních zdrojů ze strukturálních fondů. Otázky, které byly v textu nastíněny, resp. problémy, které byly identifikovány (nekompatibilita jednotlivých ukazatelů regionální statistiky), považujeme za téma, které je třeba do budoucna hlouběji rozvinout.

PŘÍLOHA

Hrubý domácí produkt (HDP) a hrubá přidaná hodnota (HPH) v roce 2004

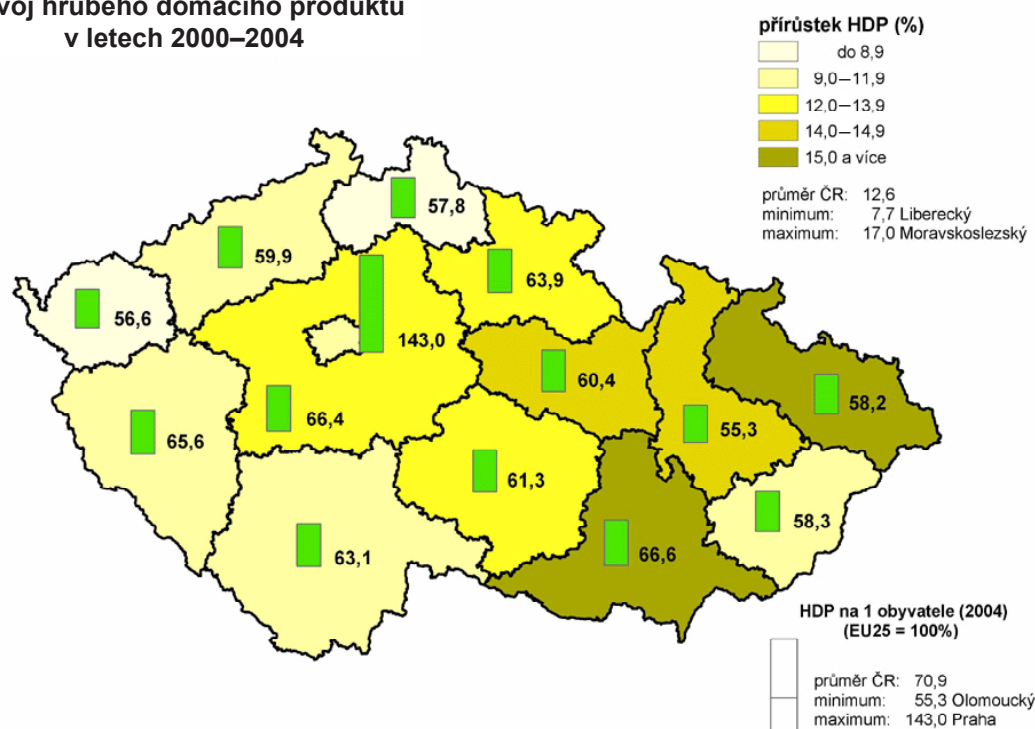

1: HDP a HPH v roce 2004

Zdroj: Příloha č. 4 ke Strategii regionálního rozvoje ČR, Ministerstvo pro místní rozvoj

23 Blíže k problematice viz např. Dušánková a kol., Statistická ročenka trhu práce v České republice 2006. Praha, 2006; Kouba, L., Rozmahel, P., Identifikace a zhodnocení faktorů přispívajících ke vzniku a přetrvávání mzdových rigidit na regionálních trzích práce. Brno, 2003.

Vývoj hrubého domácího produktu v letech 2000–2004

2: Vývoj HDP v letech 2000–2004

Zdroj: Příloha č. 4 ke Strategii regionálního rozvoje ČR, Ministerstvo pro místní rozvoj

SOUHRN

Pro posouzení ekonomické výkonnosti regionů se v Evropské unii používá jako základní ukazatel regionální hrubý domácí produkt. V České republice se tento ukazatel začal používat relativně nedávno. Přes řadu provedených metodických změn zůstává, podle našeho názoru, téma regionálního HDP s ohledem na jeho význam stále poněkud stranou pozornosti. Příspěvek popisuje vývoj metodiky regionálního HDP v České republice, pomocí analýzy vývoje regionálního HDP posuzuje ekonomickou výkonnost jednotlivých krajů ČR a na tomto základě zdůrazňuje slabá místa české regionální statistiky. První část se zabývá metodickými aspekty regionálního HDP v ČR od jeho počátků v polovině 90. let, přes zásadní změny na přelomu tisíciletí až po současný stav a výzvy do budoucna. Druhá část uvádí různá alternativní vyjádření regionálního HDP v České republice s poukazem na případné rozpory v regionálních statistikách a následné úvahy nad regionálním vývojem České republiky. Metoda analýzy byla použita jak v části metodiky regionálního HDP, tak i při posouzení vývoje HDP v jednotlivých krajích. Ke komparaci došlo v rámci srovnání jednotlivých metod výpočtu regionálního HDP i při porovnání ekonomické výkonnosti krajů ČR. Informace získané pomocí těchto dvou výchozích metod byly dále zpracovány pomocí metod syntézy a dedukce. Tyto metody umožnily odvodit perspektivy metodiky regionálního HDP, vymezit přetrvávající slabiny a následně definovat úkoly do budoucna. Díky nim došlo také ke zhodnocení pozice jednotlivých krajů ČR a k následným úvahám nad regionálním vývojem České republiky. Regionální statistická data jsou převzata převážně z údajů ČSÚ, event. z dalších dokumentů typu Strategie regionálního rozvoje apod. Údaje o regionálním HDP z druhé poloviny 90. let jsou vzhledem k velmi problematické metodice (metoda top-down, institucionální jednotky) zcela nevěrohodné. V porovnání s tímto stavem je patrný kvalitativní posun v procesech regionalizace HDP, ke kterému došlo v důsledku četných metodických změn. Metoda top-down byla nahrazena metodou pseudo-bottom-up, podařilo se zlepšit aktuálnost prezentovaných dat. Metodické změny přispěly k odstranění největších excesů, které zásadním způsobem snižovaly vypovídací schopnost regionálního HDP (Středočeský kraj jako nejchudší region ČR atd.). Analýza regionálního vývoje v ČR ústí v následující výsledky: vedle zcela specifické pozice Prahy, která patří mezi nejbohatší regiony v rámci celé EU, se dynamicky rozvíjí především region Jihozápad (kraj Plzeňský a Jihočeský) a v posledních letech rovněž kraj Moravskoslezský.

Mezi zaostávající regiony patří zejména kraj Olomoucký a Karlovarský. Dalším výsledkem analýzy je poukázání na nekompatibilitu jednotlivých ukazatelů regionální statistiky.

V souvislosti se stále poměrně malými rozdíly ve výši regionálního HDP na úrovni regionů NUTS 2 i NUTS 3 ovšem vyvstává otázka, nakolik lze vůbec HDP na regionální úrovni efektivně využít pro relevantní postižení reálně existujících disparit. Alternativní skupiny ukazatelů přitom divergenci na regionální úrovni v České republice potvrzují, viz nejčastěji používané ukazatele z oblasti trhu práce. Přes pochybnosti o možnostech využití HDP na regionální úrovni nezbývá, než připomenout, že právě regionální HDP plní v rámci regionální politiky Evropské unie roli klíčového kritéria pro rozdělování finančních zdrojů ze strukturálních fondů. Otázky, které byly v textu nastíněny, resp. problémy, které byly identifikovány (nekompatibilita ukazatelů), považujeme za téma, které je třeba do budoucna hlouběji rozvinout.

regionální HDP, metodika, kraj, regionální politika, top-down, bottom-up, NUTS

SUMMARY

The measure of regional GDP is used in the European Union as the important indicator to the distribution of the European funds. However in the Czech Republic this indicator has had only short history because regional GDP started to be constructed only in the half of the ninetieth. Although important methodical changes were made, we are convinced that the topic of regional GDP has remained out of due attention in the Czech Republic. The aims of the paper are to present and evaluate the progress in the process of the regionalization of the GDP in the Czech Republic, review economic productivity of the Czech regions (level NUTS 2 and NUTS 3) and finally point out the persisting weaknesses of the regionalization of the GDP in the Czech Republic. First part of the paper describes problematic beginnings of the process of the GDP regionalization, evaluates changes in the methodology and discusses an actual state of this affair. Second part of the paper describes the variability of the GDP among the Czech regions at level NUTS 2 and NUTS 3. Alternative modifications of the indicator GDP (GDP per capita, growth rate) are used in this regional analysis. Consecutively relative positions of individual regions in the Czech Republic are discussed.

The method of analysis was used both in the part describing the methodology of the regional GDP in the Czech Republic and in the part that evaluates the development in Czech regions. In a similar way there is used the method of comparison both in the theoretical and in the analytical part. The results that were acquired by these two methods were further processed by the methods of synthesis and deduction. This methodical procedure enabled us to evaluate the progress in the methodology of the GDP and uncover continuing methodical drawbacks; likewise various aspects of regional development in the Czech Republic were able to be discussed. This paper uses regional data from the Czech Statistical Office and from documents such as the Strategy of the Regional Development.

The data regarding regional GDP from the second half of the ninetieth are not plausible. The reason lies in the inappropriate methodology (top-down method, institutional statistical units). In comparison to this situation a qualitative improvement is more than obvious. The top-down method was replaced by the pseudo-bottom-up method. It was managed to improve the actuality of the published data. These methodical changes helped to eliminate the worst excesses for example the Středočeský region as the poorest region in the Czech Republic etc. The analysis of the regional development provided following results: the region Praha that belongs to the wealthiest regions in the European Union has quite specific position. A dynamic development is primarily observed in the region Jihozápad (NUTS 2) and recently in the Moravskoslezský region as well. The Olomoucký and Karlovarský regions lag behind. The warning of the incompatibility among the indicators of regional statistics is another result of the analysis.

In connection with still relative small differences of regional GDP among the regions both NUTS 2 and NUTS 3 it is necessary to ask: is it possible to use regional GDP to show existing regional disparities? At the same time these disparities are confirmed by the alternative indicators (particularly development in the labour market). Even though one might doubt the applicability of the GDP at regional level, it is imperative to remind that the regional GDP is the crucial criterion to the distribution of the European funds. The defined drawbacks in the Czech regional statistics indicate a possible way of research into the future.

LITERATURA

Analýza regionálních rozdílů v ČR v letech 1995–2004.
[on-line] © Český statistický úřad, 2008 [cit. 2008-04-18] <<http://www2.czso.cz/>>

DUŠÁNKOVÁ, O., PROCHÁZKOVÁ, E. a kol., 2006: *Statistická ročenka trhu práce v České republice 2006.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 260 s. ISBN 978-80-86878-00-3.

- JÍLEK, J., 1999: Regionální statistika v pojetí EU a postupy jejího zavádění v ČR. *Statistika*, 37, 1: 20–35. ISSN 0322-788x.
- KADERÁBKOVÁ, A., BENEŠ, M. ROJÍČEK, M., KAHOUN, J., 2007: Výzvy pro Českou republiku. *Bulletin CES VŠEM*, 18: 9–10. ISSN 1801-1578.
- KAHOUN, J., 2008: Regionální ekonomická výkonnost. *Bulletin CES VŠEM*, 5: 1–2. ISSN 1801-1578.
- KAHOUN, J., 2007: Regionální konkurenceschopnost. *Bulletin CES VŠEM*, 18: 6–8. ISSN 1801-1578.
- KAHOUN, J., 2007: Regionální rozdíly ekonomické výkonnosti ČR. *Bulletin CES VŠEM*, 10: 5–8. ISSN 1801-1578.
- KAHOUN, J., 2007: Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice. *Working Paper CES VŠEM*, 5: 35. ISSN 1801-2728.
- KOUBA, L., 2000: Makroekonomické přístupy k hodnocení krajů v ČR, příklad aplikace na Brněnském kraji (diplomová práce). Brno.
- KOUBA, L., ROZMAHEL, P., 2003: Identifikace a zhodnocení faktorů přispívajících ke vzniku a přetrvávání mzdových rigidit na regionálních trzích práce. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, sv. LI, 6: 223–230. ISSN 1211-8516.
- NOVÁKOVÁ, M., KOUBA, L., 2008: Vývoj regionalizace HDP v České republice. In: *Firma a konkurenční prostředí 2008 – Sekce 1. Česká ekonomika v integračních procesech*. Brno: MSD, 116–121. ISBN 978-80-7392-020-3.
- Po novu a rychleji v regionalizaci HDP. Oficiální portál pro podnikání a export [on-line] © 1997–2008 [cit. 2008-01-30] <<http://www.businessinfo.cz/>>
- Regionální disparity, soudržnost a urbánní problematika. Neziskové organizace a regionální rozvoj [on-line] [cit. 2008-04-18] <http://www.cpkp.cz/regiony_old/>
- Strategie regionálního rozvoje ČR pro období let 2007–2013, Hlavní faktory regionálního rozvoje ČR – Ekonomika regionů. Ministerstvo pro místní rozvoj [on-line] [cit. 2008-04-18] <<http://www.mmr.cz/regionalni-politika>>
- Strategie regionálního rozvoje ČR pro období let 2007–2013, Regionální struktura ČR a politika diversifikace. Ministerstvo pro místní rozvoj [on-line] [cit. 2008-04-18] <<http://www.mmr.cz/regionalni-politika>>
- Struktura regionálních ekonomik a trh práce. Oficiální portál pro podnikání a export [on-line] © 1997–2008 [cit. 2008-04-18] <<http://www.businessinfo.cz/>>

Adresa

Ing. Monika Nováková, Ing. Luděk Kouba, Ph.D. Ústav ekonomie, Mendelova zemědělská a lesnická fakulta v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika

